GENERALINIO ADVOKATO
GERARD HOGAN IŠVADA,
pateikta 2019 m. kovo 21 d.[1]

Byla C-34/18

Ottília Lovasné Tóth
prieš
ERSTE Bank Hungary Zrt.

(*Fővárosi Ítélőtábla* (Budapešto sostinės apeliacinis teismas, Vengrija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Vartotojų apsauga – Nesąžiningos sąlygos – Tarybos direktyva 93/13/EEB – Taikymo sritis – Sąlyga dėl taikytinos teisės – Priedas – Teisinė reikšmė – 3 straipsnio 1 dalis – Sąlygos nesąžiningumo vertinimas – Įspūdis, kurį vidutiniam vartotojui sudaro sąlyga – Sąlygų suprantamumas – Vienas kitam prieštaraujančių nacionalinių teismų sprendimų buvimas“

1. Ši byla susijusi su teismo procesu tarp *ERSTE Bank Hungary Zrt* (toliau – bankas) ir Lovasné Tóth dėl būsto paskolos sutartyje esančios konkrečios sąlygos sąžiningumo. Ginčijama sąlyga įtvirtinta hipotekos dokumente ir joje numatyta, pirma, kad kiekviena šalis įsipareigoja pripažinti kaip turintį įrodomąją galią notaro dokumentą, sudarytą pagal skolininko turimas sąskaitas ir banko registrus bei buhalterines knygas ir, antra, kad kiekviena šalis pripažįsta, jog neįvykdžius įsipareigojimų šis dokumentas yra tiesioginio vykdymo pagrindas.

2. Pasirodo, kad *Kúria* (Vengrijos Aukščiausiasis Teismas) jau yra priėmęs keletą sprendimų dėl panašios sąlygos, kuri nagrinėjama pagrindinėje byloje. Tuose sprendimuose jis konstatavo, kad tokioje sąlygoje buvo tiesiog nurodyta esama nacionalinė notarinė vykdymo procedūra, todėl teisiniu požiūriu ji neturi poveikio nė vienos šalies teisei imtis teisinių veiksmų ar įrodinėjimo pareigai.

3. Šiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui visų pirma kyla klausimas, ar ši sąlyga vis dėlto gali būti pripažinta nesąžininga pagal 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvą 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (OL L 95, 1993, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288) (toliau – 1993 m. direktyva) iš esmės dėl klaidingo įspūdžio, kurį tokia sąlyga gali sudaryti vidutiniam vartotojui.

4. Prieš nagrinėjant šį klausimą pirmiausia reikia nurodyti šiai bylai reikšmingas 1993 m. direktyvos nuostatas.

1 Originalo kalba: anglų.

I. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

1. Direktyva 93/13

5. 1993 m. direktyvos 16, 17 ir 20 konstatuojamosiose dalyse nurodyta:

„kadangi pasirinktų bendrų kriterijų pagrindu vertinant sąlygų nesąžiningumą, ypač kai vykdomas viešasis pardavimas ar tiekimas, ir taip, atsižvelgiant į vartotojų solidarumą, suteikiant kolektyvin[es] paslaugas, privalu iš viso įvertinti ir įvairius susijusius interesus; kadangi tai yra laikoma sąžiningumo reikalavimu; kadangi vertinant sąžiningumą ypač reikia atsižvelgti į šalių derybinių pozicijų tvirtumą, į tai, ar vartotojas turėjo paskatų sutikti su sąlyga ir ar prekės arba paslaugos buvo parduotos arba suteiktos pagal specialų vartotojo užsakymą; kadangi pardavėjas ar tiekėjas gali patenkinti sąžiningumo reikalavimą, kai jis dorai ir teisingai veikia kitos šalies atžvilgiu [elgiasi su kita šalimi], į kurios teisėtus interesus jis turi atsižvelgti;

kadangi prie šios direktyvos pridedamas sąlygų sąrašas gali būti tik orientacinis ir dėl to, jog direktyva yra minimalaus pobūdžio, šių sąlygų apimtis gali būti valstybių narių plečiama ar labiau ribojama jų nacionaliniais įstatymais;

<…>

kadangi sutartys turi būti rašomos aiškia, suprantama kalba, ir vartotojui faktiškai turi būti suteikiama galimybė išnagrinėti visas sąlygas, o kilus abejon[ių], turi būti interpretuojama vartotojo naudai.“

6. 1993 m. direktyvos 1 straipsnio 2 dalyje numatyta:

„Sutarčių sąlygoms, atspindinčioms įstatymų ar kitų teisės aktų privalomąsias nuostatas ir tarptautinių konvencijų, prie kurių yra prisijungusios valstybės narės ar Bendrija, nuostatas ar principus, ypač transporto srityje, šios direktyvos nuostatos nėra taikomos.“

7. 1993 m. direktyvos 3 straipsnyje nustatyta:

„1. Ta sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

<…>

3. Priede pateikiamas orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurias galima laikyti nesąžiningomis, sąrašas.“

8. 1993 m. direktyvos 4 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta:

„1. Nepažeidžiant 7 straipsnio, sutarties sąlygos nesąžiningumas vertinamas, atsižvelgiant į prekių ar paslaugų, dėl kurių buvo sudaryta sutartis, pobūdį, ir sutarties sudarymo metu nurodant visas sutarties sudarymo aplinkybes ir visas kitas tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas [remiantis sudarant sutartį buvusiomis visomis aplinkybėmis ir visomis kitomis tos sutarties arba kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygomis].“

2. Sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs nei su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimu, nei su kainos ir atlygio adekvatumu mainais suteiktoms paslaugoms ar prekėms, jei šios sąlygos pateikiamos aiškia, suprantama kalba.“

9. 1993 m. direktyvos 5 straipsnio pirmame sakinyje numatyta:

„Tose sutartyse, kur visos ar tam tikros vartotojui siūlomos sąlygos pateikiamos raštu, jas visada reikia išdėstyti aiškia, suprantama kalba. Atsiradus abejonių dėl sąlygos reikšmės, interpretuojama vartotojo naudai <…>“

10. 1993 m. direktyvos 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės nustato, kad nesąžiningos sąlygos naudojamos sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju taip, kaip numatyta jų nacionalinės teisės aktuose, [kad sutartyje, kurią pardavėjas ar tiekėjas sudaro su vartotoju, naudojamos nesąžiningos sąlygos nacionalinės teisės aktuose nustatytomis sąlygomis] nebūtų privalomos vartotojui ir kad sutartis ir toliau būtų šalims privaloma tomis sąlygomis, jei ji gali išlikti be nesąžiningų nuostatų.“

11. 1993 m. direktyvos 7 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad vartotojų ir konkurentų naudai egzistuotų pakankamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią nuolatiniam nesąžiningų sąlygų naudojimui sutartyse, pardavėjų ar tiekėjų sudaromose su vartotojais.

2. Pirmojoje straipsnio dalyje nurodytos priemonės apima nuostatas, pagal kurias asmenys arba organizacijos, pagal nacionalinės teisės aktus turinčios teisėtą interesą apsaugoti vartotojus, gali pagal atitinkamus nacionalinės teisės aktus iškelti bylą teismuose arba kompetentingose administracinėse institucijose, kad būtų priimtas sprendimas dėl to, ar bendram naudojimui parengtos sutarčių sąlygos yra nesąžiningos, ir galėtų būti pritaikytos tinkamos ir veiksmingos priemonės, užkertančios kelią tolesniam tokių sąlygų naudojimui.“

12. 1993 m. direktyvos 8 straipsnyje numatyta:

„Valstybės narės gali priimti arba išlaikyti pačias griežčiausias [griežtesnes] Sutartį atitinkančias nuostatas šia direktyva reglamentuojamoje srityje, siek[damos] užtikrinti maksimalią vartotojo apsaugą.“

13. 1993 m. direktyvos priedo 1 dalyje nurodyta:

„Sąlygos, kurių tikslas arba rezultatas:

<…>

m) suteikti pardavėjui ar tiekėjui teisę nustatyti, ar pateiktos prekės ar suteiktos paslaugos atitinka sutartį, arba suteikti jam išskirtinę teisę savaip aiškinti bet kurią sutarties sąlygą;

<…>

q) panaikinti arba trukdyti vartotojo teisei pareikšti ieškinį arba naudotis bet kuria kita teisinės apsaugos priemone [panaikinti vartotojo teisę pareikšti ieškinį arba naudotis bet kuria kita teisinės apsaugos priemone arba jai trukdyti], ypač reikalaujant, kad vartotojas ginčus pavestų spręsti išskirtinai arbitražui, kuriam nėra taikomos teisinės nuostatos, nederamai apriboti jo turimus įrodymus arba skirti [nustatyti] jam įrodinėjimo pareigą, kuri pagal taikytinus teisės aktus turėtų tekti kitai sutarties šaliai.“

2. Direktyva 2005/29

14. 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje ir iš dalies keičiančios Tarybos direktyvą 84/450/EEB, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 97/7/EB, 98/27/EB bei 2002/65/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2006/2004 („Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva“) (OL L 149, 2005, p. 229) 6 straipsnio „Klaidinantys veiksmai“ 1 dalyje nurodyta.

„1. „Klaidinančia laikoma komercinė veikla, kurioje yra apgaulingos informacijos, ir dėl to ji yra neteisinga, arba kuri bet kuriuo būdu, įskaitant bendrą pristatymą, apgaudinėja arba gali apgauti vidutinį vartotoją, nors informacija ir yra faktiškai tiksli, vieno arba kelių toliau išvardintų elementų atžvilgiu, ir bet kuriuo atveju skatina arba gali paskatinti jį priimti tokį sprendimą dėl sandorio, kurio jis kitomis aplinkybėmis nebūtų priėmęs [Klaidinančia laikoma komercinė veikla, jeigu ją vykdant teikiama apgaulinga, taigi melaginga, informacija arba net jeigu informacija faktiškai tiksli, bet kuriuo būdu, įskaitant bendrą pristatymą, klaidinamas arba gali būti suklaidintas vidutinis vartotojas dėl vieno arba kelių toliau išvardytų elementų ir bet kuriuo atveju jis skatinamas arba gali būti paskatintas priimti tokį sprendimą dėl sandorio, kurio kitomis aplinkybėms nebūtų priėmęs]:

<…>

g) vartotojo teisės <…>“

15. Direktyvos 2005/29 7 straipsnio „Klaidinantis informacijos neatskleidimas“ 2 dalyje nurodyta:

„Klaidinančiu informacijos neatskleidimu, atsižvelgiant į 1 dalyje numatytus klausimus, taip pat laikomas prekybininko vykdomas 1 dalyje nurodytos esminės informacijos nuslėpimas arba jos pateikimas neaiškiai, neįskaitomai, dviprasmiškai ar ne laiku <…> ir kai dėl to abiem atvejais vidutinis vartotojas paskatinamas arba gali būti paskatintas priimti tokį sprendimą dėl sandorio, kurio kitomis aplinkybėms jis nebūtų priėmęs.“

II. Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

16. 2008 m. spalio 27 d. bankas ir O. L. Tóth, kuri pagal sutartį veikė siekdama tikslų, nesusijusių su prekyba, verslu ar profesija, sudarė būsto paskolos sutartį. Taigi dėl O. L. Tóth kaip vartotojos statuso pagal 1993 m. direktyvos 2 straipsnio b punktą nesiginčijama.

17. Tą pačią dieną O. L. Tóth nuvyko pas notarą ir pareiškė, kad jai yra žinoma kiekviena paskolos sutarties sąlyga. Šis pareiškimas buvo įtrauktas į autentišką dokumentą, kurio pavadinimas „Vienašalis pareiškimas dėl skolos pripažinimo“.

18. Paskolos sutarties, kuri taip pat yra notaro parengto autentiško dokumento dalis, I.4 punkte numatyta:

„Siekdamos išspręsti visus galimus ginčus dėl paskolos įvertinimo ataskaitos ar tam, kad būtų patenkintas banko reikalavimas, nustatytas paskolos ar bet kokios kitos skolos dydis konkrečiu momentu pagal šį dokumentą, taip pat nustatyta faktinė paskolos išmokėjimo data ir data, kai skola tampa mokėtina, ir visi duomenys, kurių reikia siekiant tiesioginio priverstinio vykdymo per teismą, šalys įsipareigojo nenuginčijamu ir patikimu įrodymu pripažinti įrodomąją galią turintį notaro patvirtintą aktą, parengtą atsižvelgiant į skolininko turimas sąskaitas banke, taip pat šio banko registrus ir apskaitos dokumentus.

Todėl, jeigu nesumokama pagrindinė įmoka, palūkanos ir mokesčiai arba sumokėta suma neatitinka to, kas sutarta sutartyje, šis dokumentas ir oficialus įrodomąją galią turintis dokumentas, parengtas atsižvelgiant į skolininko sąskaitas banke ir į banko registrus ir apskaitos dokumentus, bus konkrečiu momentu nesumokėto kredito, palūkanų ir mokesčių įrodymas, pagrindžiantis išieškojimą, esant pirmiau nurodytoms aplinkybėms. Pasirašydamos šią sutartį šalys įsipareigoja pripažinti minėtą įrodomąją galią turintį dokumentą.

Jeigu banko iniciatyva būtų pradėta priverstinio vykdymo procedūra, šalys arba skolininkas turi kreiptis į notarą, kuris patvirtino šį dokumentą, ar kitą kompetentingą notarą, kad šis notariniame akte konstatuotų, atsižvelgdamas į skolininkų sąskaitas banke, banko registrus ir apskaitos dokumentus ir juos išanalizavęs, kredito sumą, jo palūkanas ir mokesčius už jį ar bet kokį kitą įsipareigojimą, susijusį su pirmiau nurodyta paskola, taip pat pirmiau nurodytas aplinkybes ir informaciją, ir jie įsipareigoja leisti, kad šiai informacijai nebūtų taikoma banko paslaptis.“

19. Be to, paskolos sutartyje ir vienašaliame pareiškime dėl skolos pripažinimo numatyta, kad, jeigu skolininkas šiurkščiai pažeidžia sutartį, pavyzdžiui, neįvykdo savo mokėjimo įsipareigojimų, bankas turi teisę nutraukti sutartį (ir šis nutraukimas įsigalioja iš karto) ir pareikalauti sumokėti paskolos likutį kartu su palūkanomis ir išlaidomis.

20. 2016 m. sausio 5 d. O. L. Tóth pareiškė ieškinį, prašydama pripažinti, kad paskolos sutarties I.4 punktas ir atitinkama notaro dokumento nuostata yra nesąžiningos. Grįsdama savo ieškinį ji teigė, kad pagal šią sutarties sąlygą įrodinėjimo pareiga perkeliama jos nenaudai.

21. Gindamasis bankas teigia, kad ši sąlyga nebuvo nesąžininga, nes nesuteikė bankui teisės vienašališkai nustatyti, ar O. L. Tóth įvykdė savo prievolę, apskaičiuoti jos įsiskolintą sumą arba apriboti O. L. Tóth galimybes remtis savo teisėmis, be to, ja nebuvo perkelta įrodinėjimo pareiga, nes ši sąlyga negali būti laikoma skolos pripažinimu.

22. Pirmosios instancijos teismas atmetė ieškinį. Jis nusprendė, kad nagrinėjamoje sąlygoje neįtvirtinta šalims privaloma nuostata dėl skolininko įsipareigojimų vykdymo, nenumatytas skolos pripažinimas ar banko teisė vienašališkai nustatyti O. L. Tóth turimos skolos dydį arba tai, ar jos elgesys atitinka sutarties sąlygas. Be to, tai, kad O. L. Tóth pripažino, kad notaro dokumentas gali būti vykdomas, nereiškė, kad ji neteko galimybės ginčyti skolos sumos, nes ji vis dar gali pateikti, pavyzdžiui, prašymą sustabdyti (arba apriboti) vykdymą.

23. O. L. Tóth prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pateikė apeliacinį skundą. Jį pagrįsdama nurodė, kad nagrinėjama sąlyga gali suardyti pusiausvyrą tarp jos ir atsakovo, nes dėl šios sąlygos jam yra lengviau pasinaudoti savo teisėmis prieš vartotoją, o vartotojui tampa sunku ginčyti banko buhalterinėse knygose nurodytą skolos sumą.

24. Šiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, pirma, kad nėra aiški 1993 m. direktyvos priedo taikymo sritis. Iš tiesų šio priedo versijos vengrų kalba 1 dalyje nurodytas sąlygų „dalykas arba rezultatas“, o versijose kitomis kalbomis, pavyzdžiui, vokiečių, lenkų, čekų ir slovakų, vartojama frazė „tikslas arba rezultatas“. Atsižvelgdamas į šį formuluočių skirtumą, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar tam, kad sąlygai būtų taikomas direktyvos priedo 1 dalies q punktas, pakanka, kad jos tikslas būtų perkelti įrodinėjimo pareigą.

25. Be to, jeigu sąlyga atitinka direktyvos priedo 1 dalies q punkto reikalavimus, kyla klausimas, ar vis dar reikia nagrinėti, kiek dėl sąlygos pusiausvyra pakrypo vartotojo nenaudai. Iš tikrųjų, nors prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodė tikrai žinantis, kad pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją priede, į kurį daroma nuoroda 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje, pateikiamas tik orientacinis ir neišsamus sąlygų, kurios gali būti laikomos nesąžiningomis,

sąrašas, jis pažymi, kad 2012 m. balandžio 26 d. Sprendime *Invitel* (C-472/10, EU:C:2012:242) Teisingumo Teismas taip pat pripažino, kad „nors atsižvelgiant vien į aptariamo priedo turinį nėra savaime akivaizdu, kad ginčijama sąlyga yra nesąžininga, tai yra esminis elementas, kuriuo remdamasis kompetentingas teismas gali pagrįsti šios sąlygos nesąžiningumo vertinimą“.

26. Antra, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas, Vengrija) yra konstatavęs, kad sąlyga, panaši į nagrinėjamą pagrindinėje byloje, negali būti laikoma skolos pripažinimu ir neturi įtakos vartotojo teisinei padėčiai, kiek tai susiję su reikalavimo vykdymo užtikrinimo priemonėmis, nes pagal teisės aktus vartotojui suteikiama teisė pradėti bylą dėl vykdymo sustabdymo arba prašyti pripažinti, kad nutraukimas neturi teisinės galios. *Kúria* taip pat yra nusprendęs, kad dėl panašios sąlygos *per se* vartotojo padėtis netampa mažiau palanki įrodinėjimo pareigos požiūriu. Iš tikrųjų, kadangi paskolos davėjas gali priimti sprendimą nutraukti sutartį remdamasis savo paties registro įrašais, tokioje situacijoje įrodinėjimo pareiga neišvengiamai tenka vartotojui. Be to, pagal nacionalinės teisės aktus bet kuriam paskolos davėjui suteikiama teisė prašyti notaro patvirtinto pareiškimo, net jei sutartyje su paskolos gavėju nėra aiškios nuostatos šiuo klausimu. Taigi, kaip konstatavo *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas), įrodinėjimo pareigą pakeičia ir atitinkamai vartotojo gynybą apsunkina ne sąlyga ar notaro dokumentas, o įrodomąją galią turintiems notarų dokumentams ir vykdymo sąlygoms taikomos taisyklės.

27. Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo vis dar abejojantis, ar I.4 punktas vis tiek turėtų būti laikomas sąlyga, kuriai taikomas 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punktas.

28. Jis pažymi, viena vertus, kad nors ši sąlyga yra gramatiškai suprantama, jos sukeliamos pasekmės vartotojui yra neaiškios, nes ji sudaro įspūdį, kad pasirašius sutartį notaro dokumento vykdymas bus nenuginčijamas ir patikimas bet kokios skolos, ateityje galinčios kilti pagal sutartį, įrodymas. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo teigimu, visa tai turi tiesioginį poveikį vartotojo sprendimui įgyvendinti savo teises prieš paskolos davėją.

29. Kita vertus, I.4 punkto sąlyga gali sukelti neigiamų pasekmių vartotojui net ir tuo atveju, jeigu, remiantis *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) pateikiamu aiškinimu, ji nebūtų pagrindas paskolos davėjo teisei pareikšti tiesioginį ieškinį dėl vykdymo ar pasiekti, kad notaras patvirtintų vykdymo sąlygą. Iš tiesų bankas, remdamasis I.4 punkto sąlyga, turėtų teisę atmesti bet kokią sąžiningų ir teisingų derybų su skolininku galimybę, o šis savo teises galėtų ginti tik per brangiai kainuojantį ir ilgai trunkantį procesą, per kurį, jei nori išvengti sutarties nutraukimo pasekmių, jis turės sumokėti dideles pagal nesąžiningas sąlygas mokėtinas sumas.

30. Trečia, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, ar I.4 punkto sąlyga neturėtų būti pripažinta nesąžininga remiantis 1993 m. direktyvos 5 straipsniu. Iš tiesų, remiantis *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) sprendimais, tokia sąlyga neperkelia įrodinėjimo pareigos. Vis dėlto keli nacionaliniai teismai panašiose bylose nusprendė kitaip. Kaip matyti iš tokios teismų praktikos, vartotojai negali suprasti, kad ši iš pirmo žvilgsnio aiški nuostata iš tikrųjų neturi jokio poveikio įrodinėjimo pareigai.

31. Ketvirta, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad pagal I.4 punkto sąlygos formuluotę pareiškimas notaro dokumente turi būti surašytas remiantis tik paskolos davėjo turima informacija apie skolininko įsipareigojimų vykdymą iki to laiko momento. Taigi ši sąlyga galėtų būti laikoma suteikiančia paskolos davėjui teisę vienašališkai nuspręsti, ar vartotojas įvykdė įsipareigojimus pagal sutarties sąlygas, ir todėl jai galėtų būti taikomas 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies m punktas.

32. Šiomis aplinkybėmis *Fővárosi Ítélőtábla* (Budapešto sostinės apeliacinis teismas, Vengrija) nutarė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar [Direktyvos 93/13] priedo 1 dalies q punktas turi būti aiškinamas taip, kad, kaip privalomoji Sąjungos teisės nuostata, jis apskritai draudžia – ir dėl to joks tolesnis nagrinėjimas nereikalingas – tai, kad paskolos davėjas nustatytų skolininkui, kuris yra vartotojas, sutarties sąlygą, kuri yra standartinė arba dėl kurios atskirai nesiderėta, kurios tikslas arba rezultatas yra perkelti įrodinėjimo pareigą?

2. Jeigu prireiktų įvertinti sutarties sąlygos tikslą arba rezultatą remiantis Direktyvos 93/13 priedo 1 dalies q punktu, ar galima pripažinti, kad vartotojams įgyvendinti savo teises trukdo:

   – sutarties sąlyga, pagal kurią skolininkas, kuris yra vartotojas, turi teisėtą pagrindą manyti, jog turi vykdyti visą sutartį su visomis sąlygomis, kaip ir kiek to reikalauja paskolos davėjas, net jei šis skolininkas yra įsitikinęs, kad įsipareigojimai, kuriuos įvykdyti reikalauja paskolos davėjas, visiškai ar iš dalies nėra vykdytini, arba

   – sutarties sąlyga, kurios rezultatas yra toks, kad apribojama vartotojo galimybė arba jam nesuteikiama galimybė pasinaudoti lojaliomis derybomis grindžiamomis ginčų sprendimo priemonėmis, nes pakanka, jog paskolos davėjas nuspręstų remtis šia sąlyga tam, kad ginčą būtų galima laikyti išspręstu?

3. Kadangi siekiant nustatyti, ar [Direktyvos 93/13] priede išvardytos sutarties sąlygos yra nesąžiningos, taip pat reikia atsižvelgti į šios direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintus kriterijus, ar tenkina aiškios ir suprantamos formuluotės reikalavimą, nustatytą tos pačios direktyvos 5 straipsnyje, sutarties sąlyga, kuri turi įtakos vartotojo sprendimams dėl sutarties vykdymo, ginčų su paskolos davėju sprendimo būdo renkantis teismines ar neteismines teisių gynimo priemones ar dėl jo teisių įgyvendinimo, turint mintyje, kad nors gramatiškai ji suformuluota aiškiai, jos pasekmes galima nustatyti tik aiškinant nacionalinės proceso teisės normas, dėl kurių nuoseklios jurisprudencijos nebuvo nei sutarties sudarymo momentu, nei vėliau?

4. Ar [Direktyvos 93/13] priedo 1 dalies m punktas turi būti aiškinamas taip, kad sutarties sąlyga, dėl kurios atskirai nesiderėta, gali būti nesąžininga ir tuo atveju, kai joje pardavėjui ar tiekėjui, sudariusiam sutartį su vartotoju, suteikiama teisė vienašališkai nustatyti, ar vartotojo vykdomi įsipareigojimai atitinka sutarties sąlygas, ir kai vartotojas pripažįsta, kad ši sąlyga jam privaloma dar prieš vienai ar kitai šaliai pradedant vykdyti įsipareigojimus?“

III. Analizė

A. Dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos ir prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimtinumo

33. Bankas teigia, kad pateikti prejudiciniai klausimai yra hipotetiniai, todėl Teisingumo Teismas neturi jurisdikcijos atsakyti į juos. Iš tiesų, priešingai nei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo prielaida, kurią jis daro pirmajame, antrajame ir ketvirtajame klausimuose, bankas teigia, kad pagal pagrindinėje byloje nagrinėjamą sąlygą įrodinėjimo pareiga nebūtų perkeliama, be to, pagal ją nebūtų atmetama ar ribojama vartotojo galimybė imtis teisinių veiksmų, o ir bankui nebūtų leidžiama vienašališkai vertinti, ar vartotojas įvykdė įsipareigojimus pagal sutartį. Be to, priešingai trečiajame klausime keliamai hipotezei, bankas teigia, kad nacionalinių teismų praktika iš tikrųjų nėra prieštaringa, nes *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) keliuose neseniai priimtuose sprendimuose yra nusprendęs dėl sąlygos, panašios į pagrindinėje byloje nagrinėjamą sąlygą, taikymo srities.

34. Šiuo klausimu pirmiausia reikėtų pažymėti, kad jeigu bankas formaliai ginčija Teisingumo Teismo jurisdikciją, jo argumentą reikia suprasti kaip tokį, kuriuo ginčijamas pateiktų klausimų priimtinumas [2].

35. Antra, SESV 267 straipsnyje numatytas procesas yra Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo priemonė, suteikianti Teisingumo Teismui galimybę pateikti nacionaliniams teismams Sąjungos teisės išaiškinimą, būtiną priimti sprendimams pastarųjų teismų nagrinėjamose bylose [3]. Tik nagrinėjantis bylą nacionalinis teismas, atsakingas už sprendimo priėmimą, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, turi įvertinti, ar jo sprendimui priimti būtinas prejudicinis sprendimas, ir Teisingumo Teismui pateikiamų klausimų svarbą [4].

36. Todėl iš principo Teisingumo Teismas turi priimti sprendimą tuo atveju, kai pateikiami klausimai susiję su ES teisės išaiškinimu. Teisingumo Teismas gali atsisakyti priimti sprendimą dėl nacionalinio teismo pateikto prejudicinio klausimo, tik jeigu akivaizdu, kad prašomas Europos Sąjungos teisės išaiškinimas visiškai nesusijęs su pagrindinėje byloje nagrinėjamo ginčo aplinkybėmis arba dalyku, jeigu problema hipotetinė arba jeigu Teisingumo Teismas neturi informacijos apie faktines ir teisines aplinkybes, būtinos tam, kad naudingai atsakytų į jam pateiktus klausimus [5]. Vis dėlto tai, kad viena iš pagrindinės bylos šalių ginčija prejudicinio klausimo reikšmingumą siekiant priimti sprendimą pagrindinėje byloje, savaime negali pateisinti išvados, kad šie klausimai turėtų būti pripažinti nepriimtinais.

37. Šioje byloje iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo aprašytų bylos aplinkybių neakivaizdu, kad jo klausimuose keliamos hipotezės neatitinka pagrindinėje byloje nagrinėjamos situacijos. Šiomis aplinkybėmis manau, kad Teisingumo Teismas neturėtų nuspręsti, kad šie klausimai yra nepriimtini [6].

B. Dėl esmės

1. Įvadinės pastabos

38. Kadangi keli klausimai susiję su 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punkto išaiškinimu, manau, kad pirmiausia reikia įvertinti nacionalinio teismo prašyme priimti prejudicinį sprendimą išreikštas abejones dėl šio priedo pirmojo sakinio formuluotės.

39. Šioje byloje iš 1993 m. direktyvos 17 konstatuojamosios dalies, taip pat jos 3 straipsnio 3 dalies aišku, kad jos priede siekiama pateikti neišsamų, pavyzdinį sąlygų, kurios dėl jų dalyko ar rezultato *gali* būti pripažintos nesąžiningomis pagal 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalį, sąrašą.

40. Be to, 3 straipsnio 1 dalyje nesąžininga sutarties sąlyga laikoma tokia sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai. Taigi tikimasi, kad vertindami jiems pateiktos tikrinti sąlygos nesąžiningumą, nacionaliniai teismai atsižvelgs į šių sąlygų dalyką ar rezultatą.

2 Teisingumo Teismas turi jurisdikciją atsakyti į nacionalinio teismo pateiktą prejudicinį klausimą, išskyrus atvejus, kai klausimo dalykas nepatenka į materialinę jo jurisdikcijos taikymo sritį, apibrėžtą SESV 267 straipsnio 1 dalyje, t. y. Sutarčių išaiškinimo ir Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo.

3 2016 m. liepos 5 d. Sprendimo *Ognyanov*, C-614/14, EU:C:2016:514, 16 punktas.

4 2010 m. liepos 1 d. Sprendimo *Sbarigia*, C-393/08, EU:C:2010:388, 19–20 punktai. Be to, Teisingumo Teismas pagal SESV 267 straipsnį neturi jurisdikcijos vertinti faktinių aplinkybių ir taikyti ES teisės konkrečiai bylai. Pavyzdžiui, žr. 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 104 punktą ir 2012 m. balandžio 26 d. Sprendimo *Invitel*, C-472/10, EU:C:2012:242, 22 punktą.

5 2018 m. rugsėjo 20 d. Sprendimo *OTP Bank ir OTP Faktoring*, C-51/17, EU:C:2018:750, 37 punktas.

6 Visi banko nurodyti *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) sprendimai buvo priimti prieš susiklostant šioje byloje nagrinėjamoms aplinkybėms.

41. Galiausiai, Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad šia direktyva iš valstybių narių reikalaujama formalią pusiausvyrą, sutartimi nustatytą tarp sutarties šalių teisių ir pareigų, pakeisti realia pusiausvyra, galinčia atkurti sutarties šalių lygybę [7]. Tai reiškia, kad lemiamas veiksnys yra nagrinėjamos sąlygos sukeltos pasekmės, o ne jos rengėjo siekiamas tikslas.

42. Šiomis aplinkybėmis manau, kad 1993 m. direktyvos priedo 1 dalis (bet kuri jos kalbinė versija) turėtų būti aiškinama kaip nurodanti sutarties sąlygų „dalyką arba rezultatą“, o ne „tikslą arba rezultatą“.

43. Antra, reikėtų priminti, kad pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją šis teismas turi jurisdikciją aiškinti 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje ir šios direktyvos priede pavartotą sąvoką „nesąžininga sąlyga“ ir nurodyti kriterijus, kuriuos nacionalinis teismas gali arba turi taikyti vertindamas sutarties sąlygą pagal direktyvos nuostatas. Vis dėlto šis teismas, remdamasis minėtais kriterijais ir atsižvelgdamas į nagrinėjamo atvejo aplinkybes, turi priimti sprendimą dėl to, ar tam tikra sutarties sąlyga iš tikrųjų yra nesąžininga [8].

2. Dėl pirmojo klausimo

44. Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punktas turėtų būti aiškinamas kaip apskritai draudžiantis bet kokią sąlygą, dėl kurios atskirai nesiderėta ir kurios dalykas arba rezultatas yra perkelti įrodinėjimo pareigą, nors ši įrodinėjimo pareiga pagal taikytiną teisę, savaime suprantama, turėtų tekti kitai šaliai.

45. Šiuo klausimu pirmiausia reikėtų priminti, kad 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punktas susijęs su sąlygomis, kurių dalykas arba rezultatas yra „panaikinti arba trukdyti vartotojo teisei pareikšti ieškinį arba naudotis bet kuria kita teisinės apsaugos priemone [panaikinti vartotojo teisę pareikšti ieškinį arba naudotis bet kuria kita teisinės apsaugos priemone arba jai trukdyti] <…> nederamai apriboti jo turimus įrodymus arba skirti jam įrodinėjimo pareigą, kuri pagal taikytinus teisės aktus turėtų tekti kitai sutarties šaliai“. Taigi bet kuri sąlyga, kurios dalykas arba rezultatas yra nesąžiningas įrodinėjimo pareigos perkėlimas vartotojui, nagrinėtina atsižvelgiant į 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punktą.

46. Vis dėlto iš paties 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 3 dalies teksto aišku, kad šios direktyvos priede pateikiamas sąlygų, kurios *gali*, bet neprivalo būti pripažintos nesąžiningomis, sąrašas [9]. Taigi, kaip jau yra nusprendęs Teisingumo Teismas, „sąraše nurodyta sąlyga nebūtinai turi būti laikoma nesąžininga ir, atvirkščiai, – ten nesanti sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga“ [10]. Taigi tam, kad sąlyga būtų pripažinta nesąžininga, ji turi būti vertinama taikant 3 straipsnio 1 dalyje nustatytą kriterijų, net jeigu, kaip paaiškinsiu vėliau, kai kurie šio kriterijaus aspektai gali būti laikomi tenkinamais, jeigu nagrinėjama sutarties nuostata patenka į priedo taikymo sritį.

47. Taigi priedo 1 dalies q punktas pagal ES teisę negali būti laikomas nustatančiu bendrą sąlygų, priskiriamų vienai iš jame išvardytų kategorijų, draudimą. Tai tik sąlygos, kuri *gali* būti pripažinta nesąžininga, pavyzdys.

7 2012 m. balandžio 26 d. Sprendimo *Invitel*, C-472/10, EU:C:2012:242, 34 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija.

8 2013 m. lapkričio 14 d. Sprendimo *Banco Popular Español ir Banco de Valencia*, C-537/12 ir C-116/13, EU:C:2013:759, 63 punktas.

9 Atrodo, kad veiksmažodžio „gali“ vartojimas šiuo klausimu lemia daugiau nei 1993 m. direktyvos 17 konstatuojamojoje dalyje arba 3 straipsnio 3 dalyje esanti nuoroda, kad šis priedas yra „orientacinis“. Iš tiesų, kaip Komisija pažymėjo savo dar kartą peržiūrėto pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais (COM(93) 11 *final*) aiškinamajame memorandume, šis būdvardis yra dviprasmiškas. Iš tiesų jis gali nurodyti, kad šios direktyvos priede esantis sąrašas yra neišsamus ar kad jis neturi konkrečios įrodomosios galios.

10 2002 m. gegužės 7 d. Sprendimo *Komisija / Švedija*, C-478/99, EU:C:2002:281, 20 punktas.

48. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad 1993 m. direktyvos 8 straipsnyje valstybėms narėms suteikiama teisė priimti arba išlaikyti galiojančias griežtesnes nuostatas siekiant užtikrinti aukštesnį vartotojų apsaugos lygį.

49. Taigi, kaip Komisija pažymėjo savo rašytinėse pastabose ir kaip jos atstovas tai patvirtino per teismo posėdį, nacionaliniams teismams pavestos užduotys priklauso nuo to, ar atitinkama valstybė narė atitinkamomis teisėkūros priemonėmis nusprendė padaryti 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punkte nurodytų sąlygų sąrašą teisiškai privalomą, o ne tik orientacinį.

50. Jeigu valstybė narė neatliko šio veiksmo ir pagal nacionalinės teisės aktus sąlygos, priskiriamos 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punkte nurodytai kategorijai, nelaikomos nesąžiningomis, nacionaliniai teismai, atsižvelgdami į 3 straipsnio 1 dalyje pateiktą nesąžiningos sąlygos sąvokos apibrėžtį ir šios direktyvos 4 straipsnio 1 dalyje pateikiamus paaiškinimus dėl to, į ką reikia atsižvelgti atliekant šį vertinimą, privalo išnagrinėti, ar sąlygos, kurias jie tikrina, laikytinos nesąžiningomis [11].

51. Tačiau situacija, kai atitinkama valstybė narė iš tikrųjų nusprendė, kad 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punkte nurodytai kategorijai priskiriamos sąlygos laikytinos nesąžiningomis, nacionaliniai teismai atitinkamai privalo nuo pat pradžių pripažinti nesąžininga bet kurią sąlygą, kurios dalykas ar rezultatas yra įrodinėjimo pareigos perkėlimas vartotojams, nesant reikalo taikyti 3 straipsnio 1 dalyje nustatyto kriterijaus. Vis dėlto reikia pažymėti, kad jeigu valstybė narė ėmėsi tokių veiksmų, jokios tolesnės analizės pagal 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalį nebereikia atlikti ne dėl šios direktyvos priedo 1 dalies q punkto, bet dėl nagrinėjamų nacionalinės teisės aktų.

52. Kalbant apie pagrindinę bylą, kaip visos šalys patvirtino per teismo posėdį ir kaip, beje, nurodė ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, Vengrija pakeitė savo Civilinį kodeksą siekdama pasinaudoti 1993 m. direktyvos 8 straipsnyje suteikta galimybe, kad numatytų aukštesnius vartotojų apsaugos standartus, nei reikalaujama pagal pačios direktyvos nuostatas. Vis dėlto, kadangi Vengrija neprivalėjo imtis tokios priemonės, reikia pripažinti, kad jos nacionaliniams teismams nustatyta pareiga sutarties sąlygas, kurios patenka į priedo 1 dalies q punkto taikymo sritį, automatiškai pripažinti negaliojančiomis, yra *nacionalinės teisės*, o ne ES teisės klausimas.

53. Taigi manau, kad ES teisės požiūriu atsakymas į pirmąjį prejudicinį klausimą turėtų būti neigiamas. Kalbant paprasčiau, atsakymas turi būti toks, kad 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punktas negali būti aiškinamas kaip apskritai draudžiantis bet kokią sutarties sąlygą, patenkančią į jo taikymo sritį.

54. Nors prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas labai gerai apibendrino Teisingumo Teismo jurisprudenciją šiuo klausimu, vis dėlto jis nusprendė, kad būtina paklausti Teisingumo Teismo dėl Direktyvos 93/13 priedo poveikio. Taigi šiomis aplinkybėmis manau, kad Teisingumo Teismas galėtų naudingai pasinaudoti šia galimybe ir paaiškinti tam tikrus kriterijaus, taikytino nustatant, kokiomis aplinkybėmis įrodinėjimo pareigą perkelianti sąlyga turėtų būti laikoma nesąžininga pagal 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalį, aspektus.

55. Iš tiesų Teisingumo Teismas jau anksčiau yra nusprendęs, kad 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje nustatyti du kriterijai nesąžiningų sąlygų sąvokai apibrėžti, t. y. pirma, „sąžiningumo nebuvimas“ ir, antra, „ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai“. Pagal jurisprudenciją pirmoji sąlyga reikalauja patikrinti, ar pardavėjas arba tiekėjas, sąžiningai ir teisingai elgdamasis su vartotoju, galėjo pagrįstai tikėtis, kad vartotojas būtų sutikęs su tokia sąlyga, jei dėl jos būtų atskirai derėtasi, o antroji sąlyga reikalauja įvertinti, ar pagal sutartį vartotojo teisinė padėtis yra mažiau palanki nei ta, kuri yra numatyta galiojančioje nacionalinėje teisėje [12].

11 2010 m. birželio 3 d. Sprendimo *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, C-484/08, EU:C:2010:309, 33 punktas.

12 2013 m. kovo 14 d. Sprendimo *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, 68 ir 69 punktai; 2017 m. sausio 26 d. Sprendimo *Banco Primus*, C-421/14, EU:C:2017:60, 58–60 punktai; 2017 m. rugsėjo 20 d. Sprendimo *Andriciuc ir kt.*, C-186/16, EU:C:2017:703, 56 punktas.

56. Vis dėlto nemanau, kad šiuos du kriterijus reikėtų vertinti atskirai.

57. Pirma, atsižvelgiant į 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalies formuluotę, reikėtų pažymėti, kad žodžiai „sąžiningumas“ ir „ryškus neatitikimas“ gramatiškai susiję su padalyviu „pažeidžiant“. Šio padalyvio vartojimas nereiškia, kad aprašyta situacija sudaro atskirą sąlygą, bet labiau yra skirtas pažymėti tai, kad ryškaus neatitikimo tarp šalių teisių ir pareigų sukūrimas sutartimi prieštarauja sąžiningumui, kurio paprastai yra tikimasi. Taigi aišku, kad su vartotoju sudarytoje sutartyje esanti sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, gali būti laikoma nesąžininga pagal 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalį tik tuo atveju, jeigu:

– dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų, ir

– šis neatitikimas yra vartotojo nenaudai.

58. Taigi, kadangi teisinėse sistemose, kuriose vartojama ši sąvoka, sąžiningumas visada preziumuojamas, frazė „pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą“ turėtų būti suprantama kaip tiesiog nurodanti situaciją, kuri būtų susiklosčiusi, jei nebūtų ryškaus neatitikimo, o *ne* kaip atskira, *savarankiška* sąlyga. Kitaip tariant, žodžiai „pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą“ iš esmės apibūdina situaciją, susiklostančią tuo atveju, kai tarp šalių teisių ir pareigų faktiškai yra ryškus neatitikimas ir jis yra vartotojo nenaudai.

59. Antra, kalbant apie 1993 m. direktyva siekiamus tikslus, jos 16 konstatuojamojoje dalyje paaiškinta, kad sąžiningumo reikalavimas reiškia, jog reikia bendrai įvertinti skirtingus interesus, visų pirma atsižvelgiant į šalių derybinių pozicijų tvirtumą. Tai dar kartą rodo, kad ES teisės aktų leidėjas neketino aiškiai atskirti šių dviejų sąvokų ar juo labiau nustatyti sąžiningumo principo kaip bendro ir savarankiško kriterijaus, kuris yra atskirtas nuo kitų specialiųjų 1993 m. direktyvos nuostatų.

60. Trečia, vertinant sistemiškai, kaip yra pažymėję kai kurie autoriai, sąlyga, dėl kurios atsiranda ryškus neatitikimas tarp šalių teisių ir pareigų, savaime prieštarauja sąžiningumo principui [13].

61. Šiomis aplinkybėmis taip pat galima daryti prielaidą, kad 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje esanti nuoroda į „ryškaus neatitikimo“ buvimą, siejant su „sąžiningumo“ sąvoka, gali būti paaiškinama tuo, kad bendrosios teisės tradicijose, kaip antai Anglijos ir Airijos teisėje, nėra bendrojo sąžiningumo principo [14]. Be to, padarant sąžiningumo reikalavimą priklausomą nuo ryškaus neatitikimo buvimo, 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje siekiama pateikti objektyvią apibrėžtį, be kurios sąžiningumo principas galėtų būti suprantamas skirtingai net tose valstybėse narėse, kuriose taikoma civilinės teisės tradicija. Taigi galima teigti, kad 1993 m. direktyva šiuo klausimu suderinami tarp valstybių narių egzistuojantys skirtingi požiūriai į sutartinius santykius.

62. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, manau, kad, nepaisant 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje esančios nuorodos į sąžiningumą, apie sąlygos nesąžiningumą galima spręsti vien iš tos aplinkybės, kad dėl tokios sąlygos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai. Tai yra iš esmės vienintelis 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalies kriterijus ir nebūtina papildomai įrodyti, kad ši sąlyga buvo įtraukta dėl nesąžiningumo.

13 Žr., pavyzdžiui, Tenreiro M., „The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems – The Principle of Good Faith and Remedies for Unfair Terms“ (1995) 3 *European Review of Private Law*, Issue 2, p. 273–279.

14 Dėl Anglijos teisės žr., pavyzdžiui, *Globe Motors Inc v TRW Lucas Variety Electric Steering Ltd* [2016] EWCA Civ 396, o dėl Airijos teisės – *Flynn &. Benray* v *Breccia & McAteer* [2017] IECA 7, [2017] 1 ILRM 369, *Morrissey v. Irish Bank Resolution Corporation* [2017] IECA 162.

63. Kitas patikslinimas, kuris galėtų būti naudingas, susijęs su priedo teisiniu pobūdžiu. Nors to, kad konkreti sąlyga yra įtraukta į priedą, *savaime* nepakanka, kad ginčijama sąlyga automatiškai taptų nesąžininga, Teisingumo Teismas yra nusprendęs, kad „tai yra esminis elementas, kuriuo remdamasis kompetentingas teismas gali pagrįsti šios sąlygos nesąžiningumo vertinimą“ [15].

64. Tai, kad šiuo atveju kalbama apie „esminį elementą“, galbūt reikėtų paaiškinti, nes nemanau, kad šią frazę reikėtų suprasti visiškai pažodžiui ar kad bent toks buvo jos sumanymas.

65. Pirma, būtų galima pažymėti, kad, nors Teisingumo Teismas yra aiškiai nurodęs, kad priedo turinio „savaime“ nepakanka ir jis ES teisės požiūriu „automatiškai“ neįrodo ginčijamos sutarties sąlygos nesąžiningumo, Teisingumo Teismas taip pat niekada neatmetė, kad priedas gali bent iš dalies rodyti konkrečios sąlygos nesąžiningumą ar net būti tokios prielaidos pagrindu.

66. Antra, kiekviena priede nurodyta sąlygų kategorija rodo situacijas, kurioms esant ryškus neatitikimas tarp šalių teisių ir pareigų yra toks akivaizdus, jog sunku įsivaizduoti, kad galėtų būti kitaip.

67. Taigi manau, jog Teisingumo Teismo teiginys, kad 1993 m. direktyvos priedas yra „esminis elementas, kuriuo remdamasis kompetentingas teismas gali pagrįsti šios sąlygos nesąžiningumo vertinimą“, turi būti suprantamas taip, kad jeigu sąlyga atitinka kriterijus, pagal kuriuos sąlyga priskiriama vienai iš priede nurodytų kategorijų, nacionaliniai teismai gali preziumuoti, kad dėl šios sąlygos atsiranda neatitikimas [16]. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje kalbama apie situacijas, kai neatitikimas, pirma, yra reikšmingas, antra, yra nenaudingas vartotojams ir, trečia, yra susijęs su šalių teisėmis ir pareigomis pagal sutartį, nacionaliniai teismai, prieš darydami išvadą dėl nagrinėjamos sąlygos nesąžiningumo, turi įsitikinti, ar yra įvykdyti ir tie kiti trys kriterijai [17].

68. Taigi, apibendrindamas, kiek tai susiję su 1 klausimu, laikausi nuomonės, kad 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punkte nenustatytas bet kokios sutarties sąlygos, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi ir kurios dalykas ar rezultatas yra perkelti įrodinėjimo pareigą, bendras draudimas, jeigu pagal taikytiną teisę ši pareiga paprastai turėtų tekti kitai šaliai. Kita vertus, 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje kaip nesąžininga yra draudžiama tokia sutarties sąlyga, dėl kurios vartotojui yra apribojama galimybė arba užkertamas kelias pasinaudoti ginčų sprendimo mechanizmu tokiomis aplinkybėmis, kai, jeigu tai nustatytų nacionalinis teismas, paskolos davėjui pakanka remtis šia sąlyga tam, kad ginčas būtų laikomas išspręstu.

15 2012 m. balandžio 26 d. Sprendimo *Invitel*, C-472/10, EU:C:2012:242, 26 punktas ir 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimo *Asbeek Brusse ir de Man Garabito*, C-488/11, EU:C:2013:341, 55 punktas.

16 Tai taip pat atitinka žodį „dalykas“, vartojamą priedo pirmame sakinyje, reiškiantį, kad kai kuriais atvejais tam tikras išvadas dėl nedarnaus konkrečios sąlygos pobūdžio galima daryti tiesiog remiantis jos turiniu.

17 Šios išvados nepaneigia nei 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 3 dalies, nei jos 17 konstatuojamosios dalies formuluotė. Pirma, 3 straipsnio 3 dalyje nenurodyta, kodėl priede nurodytų kategorijų sąlygos neturėtų būti automatiškai laikomos nesąžiningomis. Antra, nors iš 1993 m. direktyvos 17 konstatuojamosios dalies matyti, kad jos priede esantis sąlygų sąrašas yra orientacinis dėl minimalaus direktyvos pobūdžio, ši aplinkybė nereiškia, kad ES teisės aktų leidėjas vis dėlto nusprendė, jog šis minimalus pobūdis turėtų apimti valstybių narių pareigą manyti, kad priede nurodytų kategorijų sąlygos laikomos lemiančiomis šalių teisių ir pareigų neatitikimą.

3. Dėl antrojo klausimo

69. Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar tokiu atveju, kai pagal 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies q punktą turi būti vertinamas sutarties sąlygos dalykas arba rezultatas, toliau nurodyto pobūdžio sąlygos turi būti laikomos tokiomis, kurios neleidžia vartotojams įgyvendinti savo teisių:

– sutarties sąlyga, pagal kurią skolininkas, kuris yra vartotojas, turi pagrindo manyti, jog turi vykdyti visą sutartį su visomis sąlygomis, kaip ir kiek to reikalauja paskolos davėjas, net jei šis skolininkas yra įsitikinęs, kad įsipareigojimai, kuriuos įvykdyti reikalauja paskolos davėjas, visiškai ar iš dalies nėra vykdytini, arba

– sutarties sąlyga, kurios rezultatas yra toks, kad apribojama vartotojo galimybė arba jam nesuteikiama galimybė pasinaudoti lojaliomis derybomis grindžiamomis ginčų sprendimo priemonėmis, nes pakanka, jog paskolos davėjas nuspręstų remtis šia sąlyga tam, kad ginčą būtų galima laikyti išspręstu?

70. Atsižvelgdamas į atsakymą į pirmąjį klausimą, manau, kad šis antrasis klausimas turėtų būti suprantamas kaip susijęs su 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalies išaiškinimu ir juo siekiama išsiaiškinti, ar sąlyga, kuriai taikoma viena iš dviejų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo minėtų hipotezių, turi būti laikoma nesąžininga. Patogumo sumetimais siūlau pradėti analizę pirmiausia nuo antrosios hipotezės nagrinėjimo.

a) Antroji hipotezė: vartotojų galimybių pasinaudoti teismų sistema ribojimas

71. 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad sutarties sąlyga, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, „yra laikoma nesąžininga, jeigu pažeidžiant sąžiningumo reikalavimą dėl jos atsiranda ryškus neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai“.

72. Kaip minėta šioje išvadoje, siekdami išsiaiškinti, ar pagal šį straipsnį dėl sąlygos atsiranda „ryškus neatitikimas“, nacionaliniai teismai privalo palyginti iš nagrinėjamos sąlygos kylančias šalių teises ir pareigas su tomis šalių teisėmis ir pareigomis, kurios būtų nesant šios sąlygos [18].

73. Dėl šalių teisių ir pareigų, kylančių pagal nacionalinę teisę, turiu pažymėti, kad, kaip nustatyta 1993 m. direktyvos 7 straipsnio 1 dalyje, valstybės narės privalo numatyti procedūrines taisykles, leidžiančias užtikrinti 1993 m. direktyva teisės subjektams suteikiamų teisių paisymą užkertant kelią nesąžiningų sąlygų naudojimui. Tai reiškia reikalavimą suteikti vartotojams teisę į veiksmingą teisinę gynybą, taip pat įtvirtintą Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje [19].

74. Jeigu dėl šioje byloje nagrinėjamos sutarties sąlygos paskolos davėjai galėtų užbaigti bet kokį bylinėjimąsi, laikydami, kad ginčas yra išspręstas, tai iš esmės neleistų skolininkams patiems pradėti bylos. Dėl to skolininkai netektų teisės į veiksmingą teisinę gynybą. Akivaizdu, kad dėl tokios sąlygos, esant įprastiems sutartiniams santykiams, tarp šalių atsirastų didelis neatitikimas, aišku, vartotojo nenaudai. Taigi ją reikėtų laikyti nesąžininga, kaip tai suprantama pagal 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalį.

75. Vis dėlto šioje byloje iš Teisingumo Teismo turimos bylos medžiagos matyti, kad *Kúria* (Aukščiausiasis Teismas) nemažai savo sprendimų konstatavo, kad panašiose sąlygose tiesiog nurodoma, kad egzistuoja nacionalinė notarinio vykdymo užtikrinimo procedūra ir kad dėl to šiomis sąlygomis niekaip nesiekiama atimti iš skolininko teisės pradėti atitinkamą bylą teisme.

18 2013 m. kovo 14 d. Sprendimo *Aziz*, C-415/11, EU:C:2013:164, 68 punktas.

19 2018 m. rugsėjo 13 d. Sprendimo *Profi Credit Polska*, C-176/17, EU:C:2018:711, 59 punktas.

76. Šiomis aplinkybėmis, prieš nagrinėjant, ar šio pobūdžio sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga, pirmiausia reikia išsiaiškinti, ar yra taikoma 1993 m. direktyvos 1 straipsnio 2 dalis, pagal kurią sutarčių sąlygoms, atspindinčioms privalomąsias įstatymų nuostatas, šios direktyvos nuostatos netaikomos.

77. Šiuo klausimu manau, jog dėl to, kad bankas neprivalo taikyti nacionalinės notarinio vykdymo užtikrinimo procedūros, tokia sąlyga negali būti laikoma privaloma, atsižvelgiant į ribojamąsias 1993 m. direktyvos 1 straipsnio 2 dalies nuostatas.

78. Vis dėlto, kaip minėta, sutarties sąlygos sąžiningumas turi būti vertinamas, sutartyje nustatytas teises ir pareigas lyginant su tomis teisėmis ir pareigomis, kurios būtų buvusios nesant sutarties. Taigi sąlyga, kurioje tik atkreipiamas vartotojo dėmesys į teisės akto nuostatos buvimą, nepakeičia šios situacijos jo nenaudai. Net nesant tokios sutarties nuostatos, viena šalis bet kuriuo atveju turėtų teisę remtis nagrinėjama teisės akto nuostata, žinoma, darant prielaidą, kad ji iš tikrųjų buvo taikytina.

79. Šioje byloje atrodo, kad ginčijamoje sutarties nuostatoje tiesiog nurodoma, kad egzistuoja nacionalinė notarinio vykdymo užtikrinimo procedūra, nors tai galiausiai turi išsiaiškinti nacionalinis teismas. Vis dėlto, jeigu taip iš tikrųjų yra, darytina išvada, kad dėl visų mano pirmiau nurodytų priežasčių tokia sąlyga negali būti laikoma nesąžininga.

b) Pirmoji hipotezė: vartotojams sudaromas įspūdis, kad sutartis turi būti vykdoma taip, kaip to reikalauja paskolos davėjas

80. Antrajame klausime prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo iškelta pirma hipotezė iš esmės susijusi su sutarties sąlyga, kuri, vertinant objektyviai, sudaro vartotojui įspūdį, kad jis privalo vykdyti sutartį taip ir tiek, kiek to reikalauja paskolos davėjas, net jei iš esmės jis neprivalo nei visiškai, nei iš dalies vykdyti įsipareigojimo, kurio reikalaujama.

81. Kaip prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas paaiškina savo prašyme priimti prejudicinį sprendimą, šiuo atveju nagrinėjama hipotezė susijusi su sutarties sąlyga, kuri savaime yra visiškai aiški, tačiau vis dėlto sudaro vartotojui įspūdį, kad, įforminus sutartį notaro dokumentu, jis taps nenuginčijamu ir galutiniu bet kokios skolos, kuri ateityje gali susidaryti pagal sutartį, įrodymu. Kitaip tariant, iš tikrųjų kyla klausimas, ar sutarties nuostata gali būti laikoma nesąžininga *vien* dėl *įspūdžio*, kurį šiaip gramatiškai nesuprantama sąlyga gali sudaryti vidutiniam vartotojui.

82. Galbūt būtų naivu nedaryti prielaidos, kad sutarties rengėjai gali mėginti įvairiais būdais pasinaudoti informacijos asimetrija tarp jų ir vartotojų. Viena akivaizdi ir gerai žinoma gudrybė yra siekis nuslėpti nuo vartotojo tikslias konkrečios sąlygos sukeliamas teisines pasekmes. Antroji gudrybė, apie kurią, atrodo, kalba prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atsiranda tada, kai sutarties rengėjas siekia paskatinti vartotojus elgtis tam tikru būdu, nors teisiniu požiūriu tokio elgesio iš tiesų nėra reikalaujama. Kitaip tariant, nors sąlygoje pateikta informacija yra teisiškai tiksli, vis dėlto ji pateikiama taip, kad gali priversti vartotoją elgtis kitaip [20].

83. Akivaizdu, kad minėtos pirmosios gudrybės (pavyzdžiui, nuslėpimo) atveju nagrinėjama sąlyga vertintina atsižvelgiant į 1993 m. direktyvos 3 straipsnio 1 dalį, nes nacionaliniai teismai turi įvertinti šios sąlygos sukeliamas tikrąsias teisines pasekmes ir nustatyti, ar dėl šios sąlygos atsiranda ryškus neatitikimas tarp šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai.

20 Pavyzdžiui, kai kurių frazių kartojimas arba vartojamos sudėtingos formuluotės, nors jos gramatiškai teisingos ir teisiškai tikslios, kartais gali sudaryti vartotojams įspūdį, kad jie negali ginčyti sąlygos galiojimo, net jei iš tikrųjų teisiškai jie turi teisę tai daryti. Be to, reikalavimas, kad vartotojai privalo notaro akivaizdoje pareikšti, kad žinojo apie visas paskolos sąlygas, šio pareiškimo įtraukimas į autentišką dokumentą ir tada kelios nuorodos hipotekos dokumentuose į tai, kad egzistuoja notarinio vykdymo užtikrinimo procedūra, kartu su kitais elementais galbūt ir gali atgrasyti vartotojus nuo naudojimosi savo teisėmis. Visų pirma taip gali nutikti tais atvejais, jeigu atsižvelgiama į įprastą suvokimą kai kuriose valstybėse narėse (pavyzdžiui, Vengrijoje), kuriose paprastai naudojama notarinio vykdymo užtikrinimo procedūra ir kuriose notaro dokumentas laikomas neatšaukiamu įsipareigojimu.

84. Kalbant apie antrąją gudrybę, primintina, kad 1993 m. direktyvos priedas aiškintinas kaip nenurodantis galimų tikslų, kurių galėjo turėti šios sutarties sąlygos rengėjai [21]. Vis dėlto, kadangi pagal šios direktyvos 3 straipsnio 1 dalį sąlygos sąžiningumo vertinimas grindžiamas šalių teisių ir pareigų pusiausvyra, svarbu yra tik tokios sąlygos sukeliamos teisinės pasekmės. Jeigu dėl tokios sąlygos vartotojai tik skatinami manyti, kad jie privalo veikti tokiu būdu, kurio nereikalaujama pagal teisės aktus, tada galimam šios sąlygos nesąžiningumui 1993 m. direktyva iš viso netaikoma.

85. Be to, reikia pažymėti, kad 5 straipsnio tekste aiškiai nenurodyta, kad tai, jog sąlyga nėra surašyta aiškia, suprantama kalba, yra atskiras pagrindas pripažinti tą sąlygą nesąžininga. Šioje nuostatoje tiesiog numatyta, kad jeigu sutarties sąlyga nėra pateikiama „aiškia, suprantama kalba“, tai, „atsiradus abejonių dėl sąlygos reikšmės“, pirmenybė teikiama tokiam jos aiškinimui, kuris yra palankiausias vartotojui.

86. Reikia pridurti, kad iš 1993 m. direktyvos 16 konstatuojamosios dalies ir 3 straipsnio 1 dalies matyti, kad yra tik vienas nesąžiningos sutarties sąlygos kriterijus, t. y. numatytas pačioje 3 straipsnio 1 dalyje. Vadinasi, 5 straipsnis nėra suformuluotas kaip alternatyvus nesąžiningumo kriterijus, jame tiesiog numatyta aiškinimo taisyklė, taikoma siekiant nustatyti tokių sąlygų sukeliamas teisines pasekmes. Tai reiškia, kad jeigu konkreti sąlyga nėra surašyta aiškia ar suprantama kalba, tada, pasitelkus 5 straipsnyje esančią aiškinimo taisyklę, galima sušvelninti bet kokį potencialiai griežtą ar nesąžiningą šios nuostatos aiškinimą. Taigi sutarties sąlygą būtų galima laikyti nesąžininga tik tada, kai, net ir aiškinant ją pagal 5 straipsnį, dėl jos vis tiek atsiranda neatitikimas vartotojo nenaudai. Vis dėlto tokiu atveju nesąžiningumas bus vertinamas remiantis 3 straipsnio 1 dalyje nustatytu nesąžiningumo kriterijumi, o ne 5 straipsnyje nustatyta aiškinimo taisykle.

87. Iš tiesų 2016 m. liepos 28 d. Sprendime *Verein für Konsumenteninformation* (C-191/15, EU:C:2016:612, 68 punktas) vis dėlto suabejota tuo, ar sąlyga gali būti pripažinta nesąžininga vien todėl, kad ji nebuvo surašyta aiškia ir suprantama kalba. Teisingumo Teismas nusprendė, kad nesąžiningą tokios sąlygos pobūdį gali lemti formuluotė, neatitinkanti Direktyvos 1993/13 5 straipsnio reikalavimo pateikti ją aiškia ir suprantama kalba. Tuo remdamasis jis atitinkamai padarė išvadą, kad iš anksto parengta taikytinos teisės pasirinkimo sąlyga, pagal kurią nustatoma pardavėjo ar tiekėjo buveinės valstybės narės teisė, yra nesąžininga. Jis tai padarė remdamasis ne šios sąlygos sukeliamomis teisinėmis pasekmėmis, o tuo, kad ši sąlyga klaidino vartotojus, nes jie nebuvo informuojami apie tai, kad egzistuoja tam tikros privalomosios įstatymų nuostatos [22].

88. Vis dėlto galima pažymėti, kad, prieš padarydamas tokią išvadą, Teisingumo Teismas to sprendimo 67 punkte priminė, jog tam, kad sąlyga būtų pripažinta nesąžininga, dėl jos turi atsirasti ryškus neatitikimas tarp šalių teisių ir pareigų, o tai rodo, kad Teisingumo Teismas neketino sukurti antrojo nesąžiningumo kriterijaus.

89. Bet kuriuo atveju manau, kad galbūt minėtame sprendime buvo šiek tiek pervertinta „skaidrumo reikalavimo“ [23], kurį Teisingumo Teismas nustatė savo ankstesnėje jurisprudencijoje [24], taikymo sritis. Tokiomis aplinkybėmis, manau, kad Teisingumo Teismas turėtų sugrįžti prie savo ankstesnio požiūrio, pagal kurį 1993 m. direktyvos 5 straipsnyje nenustatytas savarankiškas nesąžiningumo kriterijus, kuris

21 Žr. įžangines pastabas.

22 71 punktas.

23 Manau, kad šis skaidrumo reikalavimas susijęs tik su 4 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią sąlygų nesąžiningumo vertinimas nėra susijęs su pagrindinio sutarties dalyko apibrėžtimi, jeigu šios sąlygos surašytos aiškia ir suprantama kalba. Iš tiesų 4 straipsnio 2 dalyje nustatyto suprantamumo reikalavimo logika yra tokia, kad jeigu šios sąlygos susijusios su pagrindiniu sutarties dalyku, iš vartotojų tikimasi, kad jie sutiks su sutartimi atsižvelgdami į šį dalyką. Taigi, skirtingai nei kitos tipinės sutarties sąlygos, kurių vartotojai neskaito, mažai tikėtina, kad vartotojas neatkreips dėmesio į sąlygas, susijusias su pagrindiniu sutarties dalyku. Taigi jeigu 4 straipsnio 2 dalyje esančio suprantamumo reikalavimo taikymo sritis yra tokia pati kaip ir šios direktyvos 5 straipsnyje nurodyto reikalavimo, jo pažeidimo pasekmės skirsis, nes šiomis dviem nuostatomis siekiama skirtingų tikslų. Pirmuoju atveju siekiama patikrinti, kad ką tik nurodyta prielaida yra teisinga (taigi, kad vartotojas, remdamasis aiškiais, suprantamais kriterijais, tikrai galėjo įvertinti, kokių ekonominių pasekmių jam sukelia pagrindinis sutarties dalykas), o 5 straipsnio tikslas, mano manymu, yra atsižvelgiant į 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą kriterijų nustatyti, kaip sąlyga turi būti aiškinama.

24 Žr. 2015 m. vasario 26 d. Sprendimo *Matei*, C-143/13, EU:C:2015:127, 73 punktą ir 2018 m. rugsėjo 20 d. Sprendimo *Danko ir Danková*, C-448/17, EU:C:2018:745, 61 punktą.

yra atskiras nuo 3 straipsnio 1 dalyje nustatyto kriterijaus. Dėl to manau, kad Teisingumo Teismas turėtų konstatuoti, kad 5 straipsnyje tiesiog įtvirtinta aiškinimo taisyklė, kurioje numatyta, kad jeigu atitinkamos sutarties nuostatos nėra surašytos „aiškia, suprantama kalba“, tada, kilus abejonių dėl nagrinėjamos sąlygos reikšmės, „interpretuojama vartotojo naudai“. Ir tik tuo atveju, jeigu pritaikius 5 straipsnyje nustatytą aiškinimo taisyklę, dėl sąlygos vis tiek atsiranda ryškus neatitikimas tarp šalių, taikomas 3 straipsnio 1 dalyje nustatytas nesąžiningumo kriterijus [25].

90. Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas gali norėti tam tikrais aspektais atsižvelgti į ES teisės aktus dėl nesąžiningos prekiautojų komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu, kuriuose yra nuostatų, specialiai reglamentuojančių klaidinančią informaciją, visų pirma Direktyvos 2005/29 6 straipsnio 1 dalies g punktą ir 7 straipsnio 2 dalį. Kadangi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas šios direktyvos nepaminėjo ir šalys neaptarė jos reikšmingumo, nesiūlau toliau svarstyti šio klausimo.

91. Taigi darytina išvada, kad sąlyga negali būti pripažinta nesąžininga pagal 1993 m. direktyvą *vien* dėl galimo vartotojo įspūdžio, kad tokia sąlyga reikalaujama įvykdyti tam tikrą sutartinę prievolę, nors, įvertinus tikrąją sutarties sąlygos formuluotę, iš tikrųjų tokio vykdymo nereikalaujama. Atsižvelgiant į esamą 3 straipsnio 1 dalyje nustatytą nesąžiningumo kriterijų, būtina įrodyti, kad dėl sąlygos atsiranda ryškus neatitikimas tarp šalių teisių ir pareigų, kuris šioje byloje nagrinėjamu atveju buvo nepalankus vartotojui.

4. Dėl trečiojo klausimo

92. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia, ar 1993 m. direktyvos 5 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad sąlyga turi būti laikoma surašyta aiškia ir suprantama kalba, jeigu jos teisines pasekmes įmanoma nustatyti tik aiškinant nacionalinius įstatymus, dėl kurių teismai tuo momentu, kai sutartis buvo sudaryta, ar vėliau nebuvo suformavę nuoseklios jurisprudencijos, nors sąlyga suformuluota suprantamai ir aiškiai.

93. Kaip minėjau, 1993 m. direktyvos 5 straipsnyje numatyta, kad „[t]ose sutartyse, kur visos ar tam tikros vartotojui siūlomos sąlygos pateikiamos raštu, jos visada turi būti išdėstomos aiškia, suprantama kalba“. Tai reiškia, kad sąlygos tekste turi būti aiškiai įvardytos jos sukeliamos teisinės pasekmės. Taigi bet koks vertinimas, ar sąlyga yra suprantama, bent pirmiausia turėtų būti grindžiamas nagrinėjama formuluote.

94. Vis dėlto šioje byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad sąlygos formuluotė yra aiški, tačiau jos teisinė reikšmė yra neaiški dėl prieštaringos teismų praktikos, susijusios su nagrinėjamos sąlygos aiškinimu.

95. Taigi šis klausimas turi būti suprantamas kaip susijęs su galimos pareigos informuoti vartotoją apie prieštaringą jurisprudenciją buvimu, kai ši pareiga gerokai viršija 5 straipsnyje nustatytą pareigą surašyti sąlygas aiškia ir suprantama kalba. 2016 m. liepos 28 d. Sprendime *Verein für Konsumenteninformation* (C-191/15, EU:C:2016:612, 69 punktas) Teisingumo Teismas dėl sąlygos, kurioje nurodyta, kad sutarčiai taikoma valstybės narės, kurioje yra įsteigtas pardavėjas ar tiekėjas, teisė, konstatavo, kad „jeigu sąlygos pasekmes lemia imperatyvios teisės aktų nuostatos, labai svarbu, kad verslininkas apie jas informuotų vartotoją“.

96. Vis dėlto reikia pažymėti, kad 1993 m. direktyvoje tokia pareiga nenurodyta. Priešingai, tokios pareigos buvimą paneigia 5 straipsnio formuluotė, kurioje suponuojama, kad esminė informacija apie sutartį privalo būti pačioje sutartyje.

25 Žr., pavyzdžiui, 2015 m. liepos 9 d. Sprendimo *Bucura*, C-348/14, nepaskelbto Rink., EU:C:2015:447, 64 punktą.

97. Be to, nepriklausomai nuo to, kokios pozicijos Teisingumo Teismas laikysis dėl klausimo, ar 5 straipsnyje yra nustatytas savarankiškas nesąžiningumo kriterijus, abejoju, ar 5 straipsnis galėtų būti tinkamai aiškinamas kaip nustatantis platesnę pareigą sutarties rengėjui informuoti vartotojus apie esamą ar galimą teismo sprendimų poveikį šių privalomų teisės normų aiškinimui. Šiomis aplinkybėmis pirmiausia būtų galima pažymėti, kad direktyvos 5 ir 6 konstatuojamosiose dalyse aiškiai nurodyta, kad, „apskritai, vartotojai nežino *kitų* valstybių narių teisės normų, kurios reglamentuoja prekių ar paslaugų pardavimo sutartis“ [26]. Tai savaime leidžia manyti, kad direktyvoje bent numanomai vadovaujamasi tuo, kad, nors vartotojams paprastai nėra žinoma *užsienio* teisė, jie turi būti laikomi turinčiais pakankamai žinių apie savo teisinę sistemą, tiek, kiek tai susiję su vartojimo sutarčių taikymu.

98. Antra, jeigu 1993 m. direktyvos 5 straipsnis turėtų tokią reikšmę, dėl jo nagrinėjamam prekių tiekėjui ar paslaugų teikėjui galėtų tekti didelė ir iš tiesų neaiški našta. Galima būtų kelti klausimą, kaip galima būtų tikėtis, kad sutarties rengėjas apibendrins ar paaiškins sąlygos, dėl kurios priimta galimai prieštaringų ar nenuoseklių teismo sprendimų, teisines pasekmes? Tokia pareiga gali ypač apsunkinti bendrosios teisės sistemose, kuriose didelė dalis sutarčių teisės (žinoma, ne visa ši teisė) grindžiama ne bendrojo kodekso nuostatomis (kaip yra daugelyje valstybių narių) ar įstatymais, o įvairių teismo sprendimų supratimu. Net ir civilinės teisės sistemose, kuriose teismų sprendimai galbūt nėra tokie svarbūs sutarčių teisės supratimui kaip bendrosios teisės sistemose, tokia pareiga vis dėl gali būti sunkiai įvykdoma.

99. Trečia, šitoks 1993 m. direktyvos 5 straipsnio aiškinimas neveiktų praktiškai. Juk galiausiai direktyvos 20 konstatuojamojoje dalyje numatyta, kad „vartotojui faktiškai turi būti suteikiama galimybė išnagrinėti visas sąlygas <…>“. Gali kilti klausimas: ar tikrai pagrįsta siūlyti, remiantis Sprendimu *Verein für Konsumenteninformation*, kad potencialūs pardavėjai prieš sudarant sutartį su vartotoju pateiktų vartotojams teismo sprendimų santrauką? Net jei ši pareiga būtų taikoma didelės vertės vartotojų pirkinių atveju [27], pavyzdžiui, kaip šioje byloje – hipotekos įforminimui, kai yra įsigyjamas būstas, galima tik įsivaizduoti galimą vidutinio vartotojo nekantrumą (o ką jau kalbėti apie sumišimą), jeigu jam tektų išklausyti sutarčių teisės pagrindų seminarą, kurį surengtų nekvalifikuoti darbuotojai. Bet kuriuo atveju, jeigu direktyvoje būtų nustatyta tokia plati pareiga, norėtųsi tikėti, kad ji būtų suformuluota labai aiškiai.

100. Taigi manau, kad Teisingumo Teismui gali prireikti iš naujo peržiūrėti ir galbūt šiek tiek pakeisti kai kurias minėtame Sprendimo *Verein für Konsumenteninformation* 69 punkte esančias formuluotes.

101. Žinoma, pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į šio sprendimo faktines aplinkybes. Byla buvo susijusi su vartotojų grupės ieškiniu dėl tam tikrų standartinės formos elektroninės prekybos sutarčių, kurias didelė tarptautinė elektroninės mažmeninės prekybos bendrovė *Amazon* sudarė su Austrijos vartotojais, sąlygų galiojimo. *Amazon* neturėjo nei buveinės, nei padalinio Austrijoje. Vienoje iš minėtų sutarčių nuostatų tiesiog buvo nurodyta, kad sutarčiai taikoma Liuksemburgo teisė. Pavyzdžiui, nebuvo visiškai jokios nuorodos į atitinkamas reglamento „Roma I“ nuostatas [28], kurios yra skirtos vartotojams apsaugoti, sąlygų, susijusių su taikytina teise, srityje. Sąlygoje nebuvo nurodyta net to, kad pasirinkus Liuksemburgo teisę tai neturės poveikio Austrijos teisėje pagal įstatymą numatytoms vartotojų teisėms.

26 Išskirta mano.

27 Bet kuriuo atveju direktyvoje šio skirtumo nedaroma.

28 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma I“) (OL L 177, 2008, p. 6).

102. Išvada, kad tokia sąlyga yra nesąžininga, dėl to visai nestebina. Juk vienintelis galimas pagrindinis Briuselio ir Romos reglamentuose numatytos apsaugos schemos *leitmotyvas* yra tas, kad vartotojai turėtų būti apsaugoti nuo sutarčių sąlygų, kuriomis siekiama, kad jiems nebūtų taikomos jiems žinomos jurisdikcijos ar teisės sistemos, veikimo. Taigi sutarties sąlyga, kurioje numatytas Liuksemburgo teisės taikymas Austrijos vartotojams, nepateikiant jokios nuorodos į reglamente „Roma I“ numatytą apsaugą dėl tokios taikytinos teisės pasirinkimo, yra beveik klasikinis vartojimo sutartyje esančios nesąžiningos sąlygos pavyzdys.

103. Taigi manau, kad Teisingumo Teismo argumentus Sprendimo *Verein für Konsumenteninformation* 69 punkte reikia vertinti atsižvelgiant į šias konkrečias aplinkybes ir bendrąsias taikytinos teisės pasirinkimą reglamentuojančių nuostatų, esančių reglamento „Roma I“ 4, 6 ir 9 straipsniuose, aplinkybes, taip pat pagal jas kylančią vartotojų apsaugą.

104. Vis dėlto, jeigu Teisingumo Teismo argumentai būtų suprantami kaip reiškiantys bendrą pardavėjo ar tiekėjo pareigą informuoti vartotoją apie privalomųjų įstatymo nuostatų buvimą, nuogąstauju, kad tokiam teiginiui negalima pritarti. Nors Teisingumo Teismas formaliai nesilaiko precedentų sistemos, vis dėlto, atsižvelgiant į Sprendimo *Verein für Konsumententinformation* svarbą, manau, būtų gerai šiuos argumentus bent jau paaiškinti, o gal net pakeisti.

105. Atsižvelgiant į šią poziciją, reikia priminti, kad visų valstybių narių sutarčių teisėje yra privalomųjų įstatymų nuostatų, kurių dauguma yra skirta vartotojams apsaugoti. Taip tikrai yra civilinės teisės sistemose, kurios taikomos daugelyje valstybių narių, nes jų nacionaliniuose kodeksuose gausu tokio pobūdžio nuostatų. Vis dėlto tai pasakytina ir apie bendrosios teisės sistemas. Nors, kaip pažymėjau, bendrosios teisės sistemose didžioji sutarčių teisės dalis kyla iš teismų sprendimų, vis dėlto yra daug reikšmingų pavyzdžių, kai šio pobūdžio privalomosios nuostatos yra nustatytos įstatymu.

106. Taigi visų valstybių narių sutarčių teisėje yra daug įvairių privalomųjų nuostatų, pavyzdžiui, pradedant numanomomis sąlygomis dėl tiekiamų prekių ar teikiamų paslaugų tinkamumo pagal paskirtį ir baigiant specialiosiomis taisyklėmis, susijusiomis su nekilnojamojo turto perdavimu. Taigi negalima įtikinamai teigti, kad pardavėjas ar tiekėjas prieš sudarant sutartį turi informuoti vartotojus apie kiekvieną tokią privalomąją įstatymo nuostatą. Kadangi, kaip žinoma, Sprendimas *Verein für Konsumententinformation* paremtas idėja, kad vartotojams faktiškai turėtų būti suteikta galimybė išnagrinėti visas sutarties sąlygas, kad jie galėtų paveikti jų turinį [29], reikia pripažinti, kad Teisingumo Teismas reikalavo, kad vartotoją būtina informuoti ne apie visas taikytinas privalomąsias įstatymo nuostatas, o tik apie tas privalomąsias įstatymo nuostatas, kurios turi tiesioginę įtaką jo sutikimui.

107. Tokiomis aplinkybėmis siūlau, pirma, Teisingumo Teismo sprendime *Verein für Konsumenteninformation* nustatytą pareigą suprasti kaip taikomą tik konkrečiam toje byloje nurodytam atvejui, susijusiam su taikytiną teisę reglamentuojančia sąlyga, neatsižvelgiant į tai, kad šio sprendimo 69 punktas suformuluotas gana plačiai. Toks šio sprendimo supratimas taip pat atitiktų 1993 m. direktyvos 5 ir 6 konstatuojamąsias dalis, kuriose kalbama apie poreikį apsaugoti vartotojus, kuriems paprastai yra žinoma tik jų jurisdikcijos teisė.

108. Antra, manau, kad vienaip ar kitaip būtų naudinga, jeigu Teisingumo Teismas paaiškintų arba netgi pakeistų Sprendimo *Verein für Konsumenteninformation* 69 punkto formuluotę. Šiuo klausimu siūlau Teisingumo Teismui konstatuoti, kad, nesant ypatingų aplinkybių, kurios buvo susiklosčiusios toje byloje, susijusių su sąlyga dėl užsienio teisės pasirinkimo, prekių pardavėjams ar paslaugų teikėjams nenustatyta bendros pareigos prieš įforminant sutartį atkreipti vartotojų dėmesį į šio pobūdžio privalomųjų įstatymų nuostatų buvimą.

29 Žr. 63 ir 68 punktus.

109. Dėl pateikto prejudicinio klausimo manau, kad pareiga teikti informaciją turėtų kilti pagal Direktyvą 2005/29, o ne pagal 1993 m. direktyvą ir kad tokia pareiga susijusi tik su svarbiausia informacija [30]. Vis dėlto ta pareiga neturėtų būti tokios apimties, kad apimtų ir esamą teismų praktiką. Taigi bet kuriuo atveju vien prieštaringos teismų praktikos savaime nepakanka siekiant įrodyti, kad sutarties sąlyga, kurioje nėra nurodyta ir paaiškinama ši teismų praktika, nėra pateikta suprantama kalba pagal 1993 m. direktyvos 5 straipsnį.

5. Dėl ketvirtojo klausimo

110. Ketvirtuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies m punktas turėtų būti aiškinamas kaip taikomas sutarties sąlygai, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi, jeigu pagal ją sutartį su vartotoju sudarančiai šaliai leidžiama vienašališkai nustatyti, ar tai, kaip vartotojas vykdo sutartį, atitinka sutarties sąlygas, dar netgi prieš sutarties šalims įvykdant įsipareigojimus.

111. Šiuo klausimu reikėtų priminti, kad 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies m punkte kalbama apie sąlygas, kurių dalykas ar rezultatas yra suteikti pardavėjui ar tiekėjui teisę nustatyti, *inter alia*, ar „pateiktos prekės ar suteiktos paslaugos“ atitinka sutartį, arba suteikti jam išskirtinę teisę savaip aiškinti bet kurią sutarties sąlygą. Vis dėlto vartojami žodžiai „pateiktos prekės ar suteiktos paslaugos“ rodo, kad priedo 1 dalies m punkte turimos omenyje ne *visos* iš sutarties kylančios sutartinės prievolės, o tik tos, kurios yra susijusios su tuo, ar atitinkamos prekės ar paslaugos yra patiektos ar suteiktos pagal sutartį. Iš tiesų, jeigu 1 dalies m punktą būtų ketinta taikyti visiems pagal sutartį kylantiems įsipareigojimams, ES teisės aktų leidėjas tikriausiai būtų pavartojęs kitokius žodžius nei „pateiktos prekės ar suteiktos paslaugos“.

112. Taigi sąlygai, pagal kurią „suteikiama teisė vienašališkai nustatyti, ar vartotojo vykdomi įsipareigojimai atitinka sutarties sąlygas“, 1993 m. direktyvos priedo 1 dalies m punktas netaikomas, nors tam tikromis aplinkybėmis pagal šios direktyvos 3 straipsnio 1 dalies nuostatas tai gali būti nesąžininga sutarties sąlyga dėl to, kad praktiškai dėl jos pačios pobūdžio atsiranda ryškus neatitikimas tarp šalių teisių ir pareigų, kylančių iš sutarties.

113. Taigi norėčiau pakartoti, kad 1 dalies m punktas taikomas tik toms sąlygoms, pagal kurias pardavėjui arba tiekėjui suteikiama išimtinė teisė nustatyti, ar *patiektos prekės ar suteiktos paslaugos* atitinka sutartį: jis netaikomas sutarties vykdymui apskritai.

IV. Išvada

114. Atsižvelgdamas į visa tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui į *Fővárosi Ítélőtábla* (Budapešto sostinės apeliacinis teismas, Vengrija) pateiktus prejudicinius klausimus atsakyti taip:

1. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyvos 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais priedo 1 dalies q punktas turi būti aiškinamas taip, kad jis neprilygsta bendram draudimui naudoti sutarties sąlygą, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi ir kurios dalykas ar rezultatas yra perkelti įrodinėjimo pareigą, jeigu pagal taikytiną teisę ši įrodinėjimo pareiga paprastai tenka kitai šaliai.

30 Pagal analogiją žr. 2016 m. rugsėjo 7 d. Sprendimo *Deroo-Blanquart*, C-310/15, EU:C:2016:633, 48 punktą.

2. Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalis turi būti aiškinama taip, kad pagal jį kaip nesąžininga draudžiama tokia sutarties sąlyga, dėl kurios vartotojui yra ribojama arba iš jo atimama galimybė pasinaudoti ginčų sprendimo mechanizmu. Tačiau sutarties sąlyga, pagal kurią vartotojas turi pagrindo manyti, kad turi vykdyti visą sutartį taip ir tiek, kiek to reikalauja paskolos davėjas, netgi jei vartotojas tai ginčija, nėra nesąžininga sutarties sąlyga pagal Direktyvos 93/13 3 straipsnio 1 dalį.

3. Direktyvos 93/13 5 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad to, jog nėra nuoseklios nacionalinių teismų pozicijos dėl konkrečios standartinės sąlygos aiškinimo, savaime nepakanka, kad būtų galima padaryti išvadą, jog ši sąlyga nėra surašyta aiškia ir suprantama kalba, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą.

4. Direktyvos 93/13 priedo 1 dalies m punktas turi būti aiškinamas kaip netaikomas sutarties sąlygai, dėl kurios nebuvo atskirai derėtasi ir kuri sutartį su vartotoju sudarančiai šaliai leidžia vienašališkai nustatyti, ar tai, kaip vartotojas vykdo sutartį, atitinka sutarties sąlygas. Vis dėlto tam tikromis aplinkybėmis šio pobūdžio sąlyga gali būti laikoma pažeidžiančia direktyvos 3 straipsnio 1 dalies nuostatas.